

СРПСКА ВЕЋИНА У ВОЈВОДИНИ

На ужем, данашњем војвођанском простору, Срби су средином 19. века били у већини. Према доступним подацима, у горњим деловима Угарске (Будимска епархија), 1821. године живело је укупно 23.333 Срба. Иако су административно-политички били поцепани и живели су у различитим друштвено-економским, политичким и културним условима, национално су били свесни, а духовно јединствени.

врата поново укидао па враћао привилегије Србима.

Разлог новог српског незадовољства био је указ „Регуламент“ из 1777. којим су у верском календару извршене измене као и преправке у уџбенику за веронауку. Тим поводом у Новом Саду и у Вршцу, Срби су се побунили на шта је царица одговорила – укидањем Илирске дворске депутације. Тиме су српски народ, као и његова црквена и просветна област, стављени у неповољнију позицију од претходне, односно под непосредан надзор државних власти.

Врхунац српског незадовољства

Кап у чаши српског незадовољства представљала је Декларација из 1779. године која је донела потпуно потчињавање српске цркве и народа. Тим документом српске привилегије су готово сасвим укинуте. На снази је остало

нија Јовановића Шакабенте, на име, устаници из херцеговачких брда притекли су у помоћ Аустрији. У данашњу Бачку доселили су се пошто су 1745. године од Марије Терезије, уз титулу племића, добили и посед Кулпин од 10.000 јутара ораница.

За себе су задржали 3200 јутара, а остатак земље поделили су херцеговачким добровољачким породицама (било их је укупно око 200) које су са њима овамо пристигле. Срби и Словаци у Кулпину и данас негују успомену на Стратимировиће.

Филозофске и правне науке Стефан Стратимировић је студирао у Пешти и Бечу, док је богословска и историјска знања стицао код архимандрита Јована Рајића. Под утицајем митрополита Путника, напустио је световни живот, замонашио се, врло брзо постао архимандрит у манастиру Крушедолу, а од 1786. као епископ у Будиму.

тинак српски посланика, имао је посебан историјски значај јер је био први политички скуп Срба који је расправљао о верским, националним и политичким питањима свог народа.

Идеја о територијалној аутономији (војводству) која је почела да тиња убрзо после Велике сеобе, овлашћује помињања на Сабору у Баји 1693. године, али никада пре темишварског сабора није јасно и гласно „исповљавена“ монархији. Било је то време када су наши сународници свој боравак у Угарској још увек сматрали привременим, верујући да ће се вратити у Србију коју су сматрали својом правом домовином. Али, како су, временом, наде о повратку постајале све нереалније, Срби су све озбиљније размишљали о територијалној аутономији као гаранцији свог опстанка у туђој царевини.

На сабору у Темишвару, Срби су први пут конкретно затражили да им се као засебна територија (војводство) додели Банат и да се на његово чело постави надвојвода Александар. Захтевано је и да се поново успостави посебна дворска установа за одржавање привилегија (Илирска дворска канцеларија) која је била укинута другим „Регуламентом“ 1770. године.

Царев комесар надгледао је одвијање Сабора у Темишвару и, према неким ту-

формирана. Указом Леополда Другог 1791. године основана је једино Илирска дворска канцеларија, али је већ наредне године, после Леополдове смрти она укинута.

Бурна 1848. година

Знатан део Европе био је 1848. године захваћен револуционарним покретима. У Бечу, у жељи да успостави другачије класне односе, буржоазија је рушила владу кнеза Клеменса Метерниха (1773–1859), а у другим деловима аустроугарског царства букнула је побуна националног карактера.

За само царство најопаснија била је револуција у Угарској која је избила непосредно после Метерниховог пада, 13. марта 1848. године. Пошто су проглашене статутне слободе у Аустрији, у Угарској су 15. марта покренути протести које су предводили студенти на челу са Шандором Петефијем. Најистакнутији појединац у мађарској револуцији био је Лајош Кошут (1802–1894).

Већ 17. марта формирана је мађарска одговорна влада на челу са председником Лајошем Баћањем и Кошутом као министром финансија. Захтев Бечу гласио је: већа власт сабора, укидање кметства, повратак угарских војника у домовину. Хабзбуршки двор прихватио је ове услове. Мађари овим чином нису добили независну државу, али јесу владу коју именује њихов сабор, велика овлашћења и ограничавање Беча око сазивања и распуштања сабора.

У марту 1848. године, који је био у знаку мађарског националног револуционарног заноса, наметало се и питање: како ће се у тим тешким данима поставити Срби? Како је почетак револуционарних збивања у Хабзбуршкој монархији био у знаку „слободе и народности“, београдске „Српске новине“ обратиле су се сународницима овом поруком:

„О, Србине, погледај шта народи све Европе раде! Зар не видиш барјаке слободе који се вију по свима градовима, по свима селима, по читавој Европи? Време је преломно, судбоносно. Долази царство светлости, истине, правде, слободе, благостања и блаженства. Скупљајте се браћо, као што се свуда народ скупља, под барјаком народним за правду, слободу и истину, за народ и човечанство.“

Управо са таквим тежњама и осећањима, Срби у Угарској укључили су се у „пештански 15. март“ под вођством Лајоша Кошута у манифестацијама по градовима Срема, Бачке и Баната, а затим и Пеште, Новог Сада и Земуне. Срби су у погледу слободе били солидарни са осталим народима, те су у први мах, у војно-граничарским комунитетима у Панчеву и Земуну захтевали прикључење уставној Угарској.

До размимоилажења са Мађарима дошло је када су Срби неколико дана доцније (од 17. до 19. марта) усвојили Пештански српски програм у 17 тачака којим је, између осталог, захтевано признавање сопствене српске народности, право на сазивање свог Народног сабора и уређење Војне границе „на основу слободе и своје народности“. (...)

Мађарска револуција 1848.

право да је митрополит само верски, али не и световни поглавар, а да се сабори и синоди могу одржавати по царском одобрењу и то у присуству комесара.

Поводом свих тих догађаја, митрополит карловачки Мојсије Путник затражио је 1790. године сазивање расправног сабора Срба у Темишвару. Одобрење за одржавање сабора дао је хабзбуршки цар Леополд Други. Убрзо по одобрењу, међутим, митрополит Путник изненада је преминуо (почива у Успенском храму у Сентандреји), па је сабор уједно постао и изборни.

За Путниковог наследника изабран је Стефан Стратимировић (1757–1836) једна од најзначајнијих личности у историји пречанских Срба, по општем мишљењу најспособнији духовник на трону Карловачке митрополије, издањак угледне херцеговачке породице која се доселила у бачко место Кулпин.

На позив српског патријарха Арсе-

У том периоду добро је упознао актуелну политику, што ће му доцније бити од користи у стицању поверења царског двора како би што више доброд учинио за свој народ. На Народно-црквеном сабору у Темишвару 1790. године, као најмлађи међу тадашњим епископима, изабран је за митрополита. То звање Стратимировић ће носити наредних 46 година, све до своје смрти.

Митрополит и дипломата

Вештином врсног дипломате Стратимировић је водио СПЦ, а нарочиту пажњу посветио је подизању просветних установа. Уз помоћ трговца Димитрија Анастасијевића Сабова основао је: Карловачку гимназију (1791), Карловачку богословију (1794) и Стефанеум (1797). Био је неприкосновени вођа Срба у непрестаној борби против покушаја Беча да поунитетизира српски народ.

Осим избора митрополита, Сабор у Темишвару, којем је присуствовало сто-

мачењима, у одређеној мери подстицао је Србе да траже посебну територију. Комесар је сматрао да би овим српским захтевом могао да се изврши политички притисак на Мађаре који су тада условљавали подршку крунисању Леополда Другог за угарског краља.

Мада је Беч у начелу прихватио српске захтеве са Темишварског сабора, српска аутономна област ни тада није

УЛОГА СРПског ГРАЂАНства У РЕВОЛУЦИЈИ

Водећу улогу код Срба у револуцији 1848/1849. имало је грађанство које је српском покрету давало смер. Сељаци су том покрету били масовна база. Најзначајнији део српског грађанства чинили су интелегенција и трговци који су били и најбогатији, те су имали запажену улогу у економији Угарске. Српско племство, настало из редова обогатених грађана и граничарских официра, било је малобројно и брзо се однарођивало. Изузетак су били велики дародавци и родољуби, попут Саве Вуковића, слепог спахије од Беркасова, ктитора и оснивача Српске православне гимназије у Новом Саду (1810), и грофа и царског саветника Саве Поповића Текелије (1761–1842), првог Србина – доктора права, председника Матице српске и оснивача једне од највећих задужбина изван Србије, Текелијанума у Пешти (1838).